नमूने के प्रश्न–पत्र की योजना 2011 – 2012

कक्षा – वरिष्ठ उपाध्याय
विषय – जैन दर्शन | प्रश्न पत्र –
अवधि – | पूर्णांक – 80

1. उद्देश्य हेतु अंकभार –

क्र.सं.	उद्देश्य	अंकभार	प्रतिशत
1.	ज्ञान	18	22.5
2.	अवबोध	28	35
3.	अभिव्यक्ति	24	30
4.	मौलिकता	10	12.5
योग		80	100

2. प्रश्नों के प्रकारवार अंकभार –

क्र. सं.	प्रश्नों का प्रकार	प्रश्नों की संख्या	अंक प्रति प्रश्न	कुल अंक	प्रतिशत प्रश्नों का	संभावित
1.	अतिलघूत्तरात्मक	8	2	16	20	25 मिनट
2.	लघूत्तरात्मक– I	8	3	24	30	50 मिनट
3.	लघूत्तरात्मक – II	4	5	20	25	50 मिनट
4.	निबंधात्मक	2	10	20	25	45 मिनट
5.						
	योग		22	80		170 मिनट

विकल्प योजना : प्रश्न सं. 21 & 22

पुनरावलोकन :– 10 मिनट

प्रश्नपत्रपठन :– 15 मिनट

3. विषय वस्तु का अंकभार –

क्र.सं.	विषय वस्तु	अंकभार	प्रतिशत
1	मंगलाचरणम् उद्देशलक्षणादीनां स्वरूपं प्रमाणसमान्यविवेचनं च	11	13.75
2	प्रामाण्यवादः पूर्वपक्षाभिमत प्रमाणलक्षणं तन्निरसनं च	11	13.75
3	प्रत्यक्षस्वरूप भेदाः पूर्वपक्षमीमांसा च	13	16.25
4	सर्वज्ञ सिद्धिः	10	12.50
5	परोक्षलक्षणं भेदाः तेषां स्वरूपं च	04	5.00
6	अनुमानप्रमाणस्वरुपं मीमांसा, तेषाम् अंगानि	16	20.00
7	हेत्वाभासस्वरूपम्, हेतुलक्षणं च	5	6.25
8	आगमाप्तयोः स्वरूपम् अर्थस्वरूपं नयवादश्च	10	12.50
		80	100

प्रश्न–पत्र ब्ल्यू प्रिन्ट

कक्षा – वरिष्ठ उपाध्याय　　　　विषय :– जैनदर्शन　　　　पूर्णांक 80

क्र. सं.	उद्देश्य इकाई / उप इकाई	ज्ञान				अवबोध				ज्ञानोपयोग / अभिव्यक्ति				कौशल / मौलिकता				योग
		अति. लघू	लघू		निबं.	अति. लघू	लघू		निबं.	अति. लघू	लघू		निबं.	अति. लघू	लघू		निबं.	
			SA1	**SA2**			**SA1**	**SA2**			**SA1**	**SA2**			**SA1**	**SA2**	-	
1	मंगलाचरणम् उद्देशलक्षणादीनां स्वरूपं प्रमाणसमान्यविवेचनं च	4(2)				2(1)		5(1)										11(4)
2	प्रामाण्यवादः पूर्वपक्षाभिमत प्रमाणलक्षणं तन्निरसनं च					2(1)	6(2)				3(1)							11(4)
3	प्रत्यक्षस्वरूप भेदाः पूर्वपक्षमीमांसा च	2(1)									6(2)	5(1)						13(4)
4	सर्वज्ञ सिद्धिः												5(1)				5(-)	10(1)
5	परोक्षलक्षणं भेदाः तेषां स्वरूपं च	4(2)																04(2)
6	अनुमानप्रमाणस्वरुपं मीमांसा, तेषाम् अंगानि		6(2)										5(1)				5(-)	16(3)
7	हेत्वाभासस्वरूपम्, हेतुलक्षणं च							5(1)										05(1)
8	आगमाप्तयोः स्वरूपम् अर्थस्वरूपं नयवादश्च	2(1)					3(1)	5(1)										10(3)
		12(6)	6(2)			4(2)	9(3)	15(3)			9(3)	5(1)	10(2)				**10(-)**	80(22)
		18(8)				28(8)				**24(6)**				**10(-)**				80(22)

विकल्पों की योजना :– विकल्प – निबन्धात्मक प्रश्न 21 & 22

नोटः– कोष्ठक में बाहर की संख्या अंकों की तथा भीतर प्रश्नों की द्योतक है।

हस्ताक्षर

माध्यमिक शिक्षा बोर्ड राजस्थान, अजमेर

<u>नमूने का प्रश्न–पत्र</u>

कक्षा– वरिष्ठोपाध्याय

विषय– जैन दर्शन

अनुक्रमांक

समयः 3.15 होराः पूर्णाक 80

* परिक्षार्थिभ्यः सामान्यनिर्देशाः *

(i) सर्वे प्रश्ना अनिवार्याः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाश्च सन्ति।

(ii) प्रत्येकं प्रश्नस्योत्तरमुत्तरपुस्तिकायामेव देयम्।

(iii) प्रत्येकं प्रश्नभागस्योत्तरं क्रमानुसारमेकत्रैव लेखनीयम्।

1.	ग्रन्थमङ्गलाचरणेग्रन्थकारः कं नमस्करोति ?	2
2.	प्रमाणनयाभ्यां के अधिगम्यन्ते ?	2
3.	लक्षणस्य लक्षणं किम् ?	2
4.	जैनाभिमते समासेन कति कानि च प्रमाणानि ?	2
5.	विशदप्रतिभासत्वं कस्य प्रमाणस्य लक्षणम् ?	2
6.	स्मृतिप्रमाणस्य उदाहरणवाक्यं लिखत।	2
7.	तर्कलक्षणे प्रयुक्तं पदं प्रस्तोतव्यम्।	2
8.	आप्तलक्षणं किम् ?	2
9.	बौद्धाभिमतं प्रमाणलक्षणं लेखनीयम्।	3
10.	संशयलक्षणं सोदाहरणं लिखत।	3
11.	प्रामाण्यस्य ज्ञप्तिः स्वतो वा परतो वा ? स्पष्टीक्रियताम्।	3
12.	जैनाभिमतं प्रत्यक्षलक्षणं विलिख्य किं नाम विशदमित्यपि विशदीकुरुत।	3
13.	पारमार्थिकप्रत्यक्षलक्षणं प्रस्तूय तद्भेदान् प्रतिपादयत।	3
14.	स्वार्थानुमानं किमति विवेचनीयम्।	3
15.	बौद्धाभिमतं हेतोस्त्रैरूप्यं वर्णयित्वा जैनाभिमतं हेतुलक्षणम् प्रस्तोतव्यम्।	3
16.	नयस्वरूपं लिखित्वा संक्षेपेण तस्य भेदा लेख्याः।	3
17.	लक्षणाभासे के के दोषाः वर्णिताः ? समासेन स्पष्टयत।	5
18.	इन्द्रियादिकानि कथं न प्रमाणम् ? इति विवेचयत।	5
19.	हेत्वाभासस्य भेदान् विलिख्य कस्याप्येकस्य सोदाहरणं स्वरूपं प्रतिपादनीयम्।	5

20. सप्तभङ्गेर्विवेचनं क्रियताम्। 5

21. निम्नांकिता कारिका व्याख्येया। 10

सूक्ष्मान्तरितदूरार्थाः प्रत्यक्षाः कस्यचिद्यथा।
अनुमेयत्वतोऽग्न्यादिरिति सर्वज्ञसंस्थितिः ।।

अथवा

अर्हत्परमेष्ठिनिसर्वज्ञत्वसिद्धिः ग्रन्थोक्तदिशा वर्णनीया।

22. विजिगीषुकथायां प्रतिज्ञाहेतुरूपद्वयस्य सार्थक्यं सयुक्तिकं सिद्धयत। 10

अथवा

आगमप्रमाणस्वरूपं ग्रन्थोक्तदिशा निरूपणीयम्।

नमूना (मॉडल) प्रश्न पत्र 2011–12

कक्षा – वरिष्ठ उपाध्याय
विषय – जैन दर्शन

पूर्णांक – 80

उत्तरावलिः

1. ग्रन्थमङ्गलाचणे ग्रन्थकारः अर्हन्तं वर्धमानं नमस्करोति। 2
2. प्रमाणनयाभ्यां जीवादयः अधिगम्यन्ते। 2
3. व्यतिकीर्ण वस्तुव्यावृत्तिहेतु र्लक्षणम्। 2
4. जैनाभिमते समासेन द्वे प्रमाणे ; प्रत्यक्षं परोक्षञ्च। 2
5. विशदप्रतिभासत्वं प्रत्यक्षस्य लक्षणम्। 2
6. यथा स देवदत्त इति स्मृतिप्रमाणस्य उदाहरणम्। 2
7. व्याप्तिज्ञानमिति पदम् तर्कलक्षणम्। 2
8. प्रत्यक्षप्रमित–सकलार्थत्वे सति परमहितोपदेशक आप्तः। 2
9. 'अविसंवादि–ज्ञानं प्रमाणम्' इति बौद्धाभिमतं प्रमाणलक्षणम्। बौद्धदर्शनानुसारं यज्ज्ञानं विसंवादरहितम् तदेव प्रमाणम् इति कथ्यते। 3
10. विरूद्धानेककोटिस्पर्शिज्ञानं संशयः। यस्मिन् ज्ञाने अनेकाः कोट्यः भवन्ति अर्थात् निश्चितपदार्थस्य ज्ञानं न भवति तज्ज्ञानं संशयः इति कथ्यते। यथा स्थाणुर्वा पुरूषो वेति। 3
11. जैनदर्शने प्रामाण्यस्य ज्ञप्तिः स्वतः परत उभयरूपात्मिका मन्यते। अभ्यस्तविषयेषु प्रामाण्यस्य ज्ञप्तिः स्वतः स्वीक्रियते। परम् अनभ्यस्तविषये प्रामाण्यस्य ज्ञप्तिः परत एवांगीक्रियते। परिचितस्वग्रामादयः अभ्यस्तविषयाः तद्व्यतिरिक्ताश्च अनभ्यस्ताः। अभ्यस्तविषये ज्ञाननिश्चायकैः कारणैरेव प्रामाण्यस्य ज्ञप्तिः निश्चयो वा भवति अन्यत्र तु परत एव भवति। 3
12. जैन दर्शनानुसारं सम्यग्ज्ञानं प्रमाणत्वेन स्वीकृतम्। तत्र विशदप्रतिभासं प्रत्यक्षम्। अत्र विशदप्रतिभासत्वं लक्षणम् अस्ति। प्रत्यक्षं च लक्ष्यम्।

    विशदस्य लक्षणम् – ज्ञानावरणकर्मणः क्षयात् क्षयोपशमाद् वा शब्दानुमानादेः यन्निर्मलं ज्ञानं भवति अनुभवसिद्धं च ज्ञानं भवति तद् विशदमिति कथ्यते। 3
13. यद् ज्ञानं प्रमाणं वा साकल्येन स्पष्टं तत्पारमार्थिकप्रत्यक्षम्। पारमार्थिकं प्रत्यक्षमेव मुख्यं प्रत्यक्षम्।

    प्रत्यक्षं द्विविधं – सकलप्रत्यक्षं विकल प्रत्यक्षं च विकलप्रत्यक्षमपि द्विविधं भवति। अवधिज्ञानं मनः पर्ययज्ञानं च। सकलप्रत्यक्षे केवलज्ञानम् मतम्। 3

14. परोक्षप्रमाणान्तर्गतं अनुमानप्रमाणं द्विविधमुक्तम्। स्वार्थानुमानं परार्थानुमानं च। यत्र प्रमाता स्वयं साध्यसाधनयोः व्याप्तिज्ञानं कृत्वा स्वयमेव पक्षे साध्यस्य अनुमितिं करोति तत्र स्वार्थानुमानम्। परोपदेशं विनैव स्वयमेव पूर्वानुभूतां व्याप्तिं स्मृत्वा धूमादेः साधनात् पर्वतादौ अग्न्यादेः साध्यस्य ज्ञानम् करोति प्रमाता तत्स्वार्थानुमानम्। यथा पर्वतोऽयमग्निवान् धूमवत्त्वात् इति अनेन प्रकारेण प्रमाता जानाति इति स्वार्थानुमानम् अवगन्तव्यम्। 3

15. अनुमानप्रमाणस्य प्रमुखावयवो हेतुः। हेतुस्वरूपविषये दार्शनिकेषु वैमत्यम्। बौद्धानुसारम् हेतोः त्रीणि रूपाणि–पक्षधर्मत्वम्, सपक्षे सत्त्वम् विपक्षाद्व्यावृत्तिरिति। यथा अग्नेरनुमाने पक्षे पर्वते धूमहेतोः विद्यमानत्वम् पक्षधर्मत्वम्। साध्य जातीये सपक्षे महानसे हेतोः विद्यमानता सपक्षे सत्त्वम्। साध्यविरूद्धे विपक्षे ह्रदि हेतोः व्यावृत्तित्वं अविद्यमानत्वं वा विपक्षाद्व्यावृत्तिः। बौद्धानुसारं त्रीणि रूपाणि यत्र स एव सद् हेतुः।

उक्तं मतं निराकृत्य जैनाचार्यैः अन्यथानुपपत्तिरेव हेतोः सल्लक्षणं स्वीकृतम्। 3

16. प्रमाणगृहीतस्य पदार्थस्य एकदेशग्राहि–ज्ञानम् नय इति शब्देन कथ्यते। अथवा प्रमातुरभिप्रायविशेषो नय उच्यते। वस्तुनः पदार्थस्य वा एकाङ्गस्य कथनं नयो निगद्यते।

संक्षेपेण नयो द्वेधा द्रव्यार्थिकनयः पर्यायार्थिकनयश्च।

उभयनयस्य सामान्यलक्षणं ग्रन्थोक्तादिशा संक्षेपेण च लेखनीयम्। 3

17. ग्रन्थोक्तदिशा उत्तरं लिखतु। 5

18. इन्द्रियकानि न प्रमाणम् इत्यस्य वर्णनम् न्यायदीपिकानुसारं लेखनीयम्। 5

19. ग्रन्थकारानुसारं वर्णनीयम्। 5

20. सप्तभङ्गानां सामान्यनिर्देशं कृत्वा उदाहरणवाक्यानि देयानि। 5

21. कारिकायाः व्याख्या ससन्दर्भम् करणीया। 10

अथवा

अर्हत्परमेष्ठिनि सर्वज्ञत्वसिद्धिः ग्रन्थोक्तदिशा वर्णनीया।

22. विजिगीषुकथायाम् अन्यमते स्वीकृत प्रतिज्ञाहेत्वादि पंचावयवान् निरूप्य जैनाभितम् लेखनीयम्। 10

अथवा

ग्रन्थाधारेण प्रश्नोत्तरं साधनीयम्।